

LUND UNIVERSITY

Om ordföljd i germanska språk

Sigurðsson, Halldor Armann

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Sigurðsson, H. A. (2013). *Om ordföljd i germanska språk*. [Publisher information missing].

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Om ordföljd i germanska språk

Halldór Ármann Sigurðsson
SOL, Lunds universitet
2013

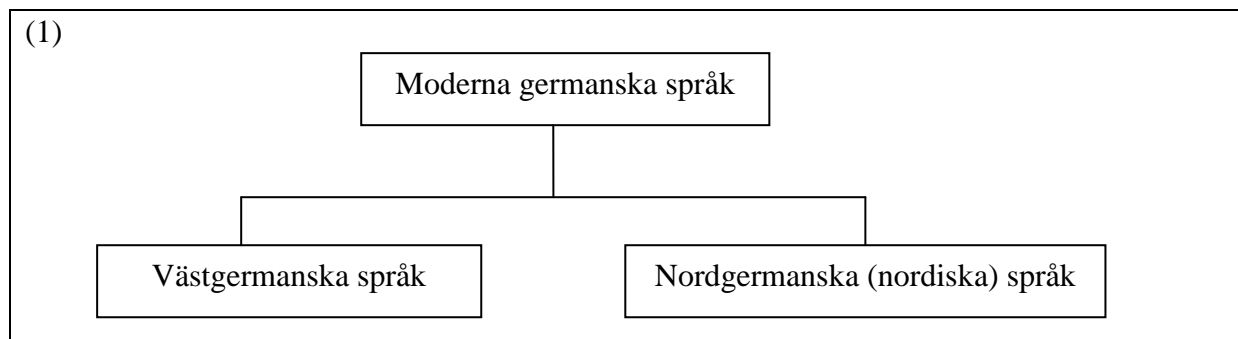
1 Inledning*

Denna uppsats beskriver och analyserar den ordföljdsvariation i de germanska språken som kan betraktas som central och som är tämligen väl känd inom syntaxforskningen, framför allt variation i satsens struktur men också i viss mån i nominalfrasens. Uppsatsens främsta mål är att utveckla ett **enhetligt satsschema** som kan användas för att analysera och beskriva ordföljd i alla de germanska standardspråken.

Avsnitt 2 ger en översikt över de germanska språkens indelning och inbördes släktskap. I avsnitt 3 beskriver och analyserar jag germansk huvudsatsordföljd medan bisatsordföljd behandlas i 4. Avsnitt 5 diskuterar hur argument placeras inom satsen, avsnitt 6 beskriver nominalfrasens ledföljd i få och enkla dra och avsnitt 7 innehåller en kortfattad slutdiskussion.

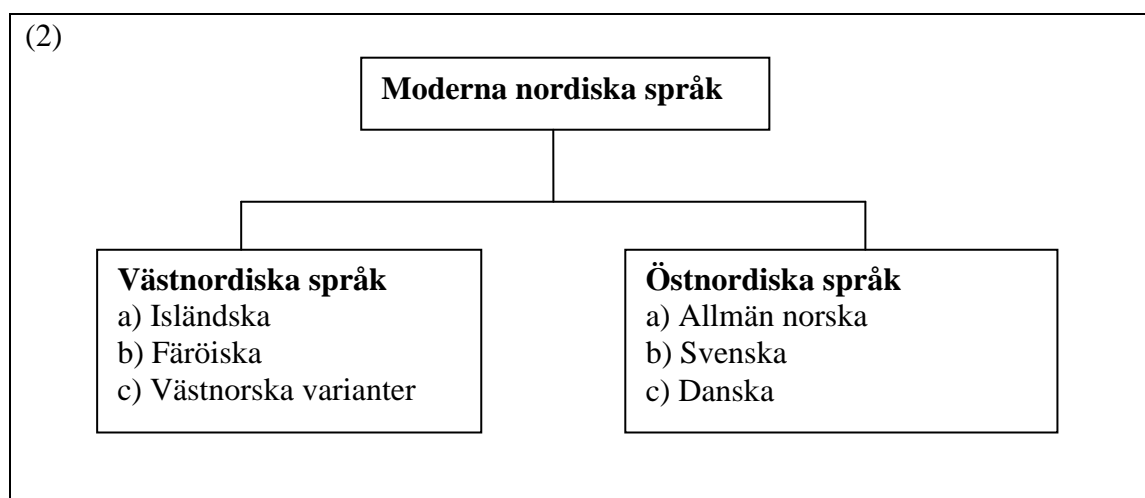
2. Germansk språkindelning

De moderna germanska språken delas in i nordgermanska eller nordiska språk och västgermanska språk.

* En längre version av den här uppsatsen skrevs år 2005. Förutom förkortningar har ett fåtal uppdateringar gjorts år 2013, framförallt uppdateringar av litteraturhänvisningar. Jag tackar Cecilia Falk, Christer Platzack, Gunlög Josefsson och Ulf Teleman för många värdefulla kommentarer och rättelser (till 2005 versionen).

De nordiska språken delas närmare in i östnordiska och västnordiska språk. Såväl historiskt som synkront räknas isländskan och färöiskan som västnordiska språk och danskan och svenskan som östnordiska språk, medan norskan har bytt sida, så att säga: Fram till 1500-talet räknas norskan som ett västnordiskt språk, medan de flesta varianterna av modern norska måste anses vara östnordiska, och stå närmare danskan och svenskan än isländskan och färöiskan. Några västnorska dialekter kan dock fortfarande sägas vara västnordiska snarare än östnordiska. Om vi tillåter oss förenklingen att dela upp norskan i ”västnorska varianter” och ”allmän norska” får vi således följande uppdelning av de moderna nordiska språken:

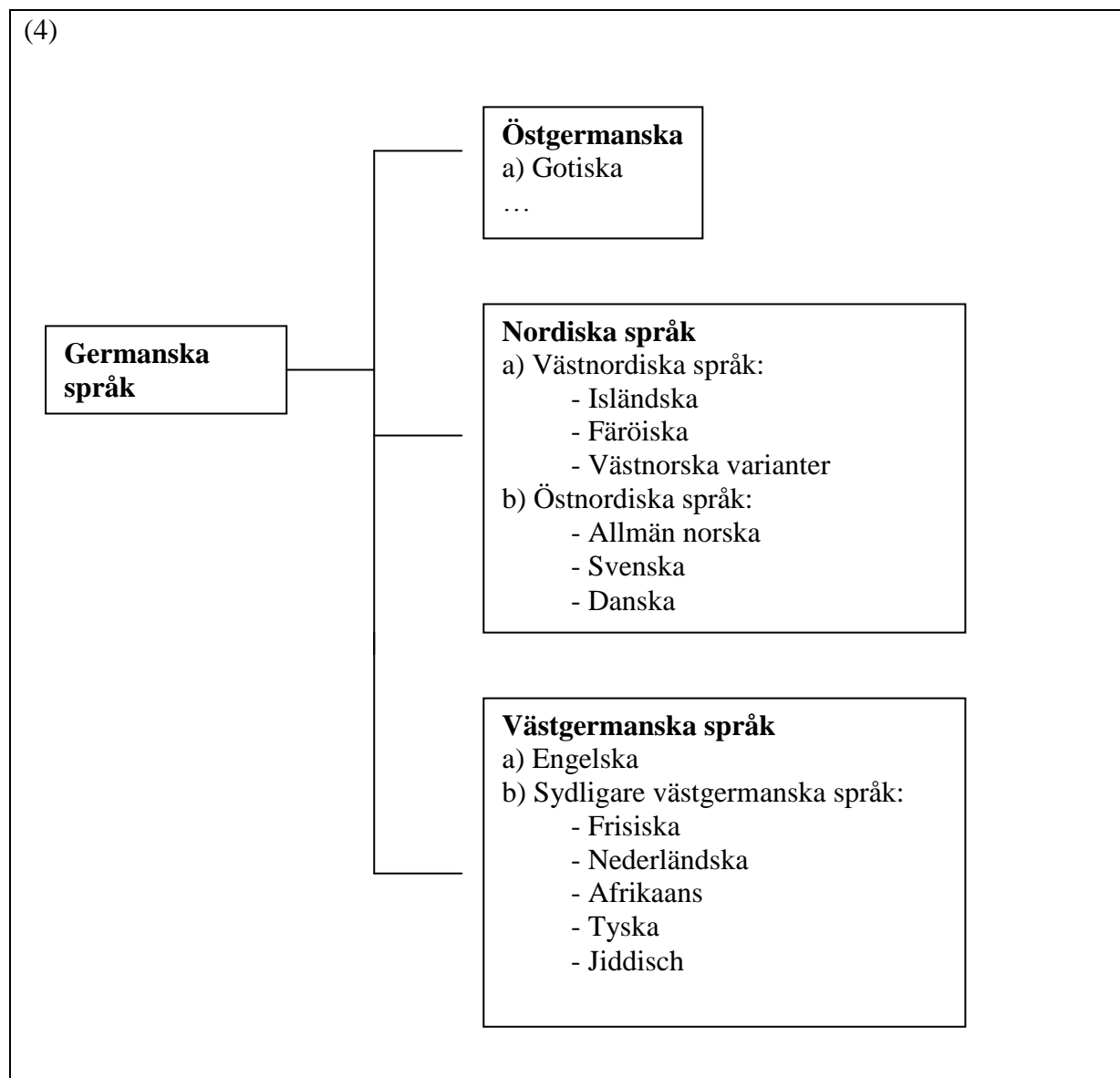

Denna uppdelning återspeglar också den rådande ”ålderdomlighetsgraden” från isländskan till danskan:

(3) Isländska > färöiska > västnorska varianter > allmän norska > svenska > danska

Ibland kallas isländskan och färöiskan för **öskandinaviska språk** medan norskan, svenskan och danskan kallas för **fastlandsskandinaviska språk** (Holmberg och Platzack 1995). De öskandinaviska språken har bevarat många drag som också fanns i fornnorskan, fornsvenskan och forndanskan.

Den historiska uppdelningen av de västgermanska språken är inte lika klar som uppdelningen av de nordiska språken, men man kan med fördel skilja mellan engelska och andra västgermanska språk, dvs. de sydliga västgermanska språken: Frisiska, nederländska, afrikaans, tyska och jiddisch. En relativt enkel bild av den germanska språkvariationen kan således se ut på följande sätt, där de utdöda **östgermanska språken** också inkluderas:

Alla dessa språk, förutom isländskan, har dessutom en betydande dialektal variation.¹

3 Huvudsatsordföljd

Engelskan, de skandinaviska språken och i stort sett jiddisch är så kallade **SVO-språk**, dvs. den vanliga ordföljden i dessa språk är subjekt-verb-objekt, i såväl huvudsatser som bisatser. Med undantag för jiddisch är de sydligare västgermanska språken däremot **SOV-språk**, även om de delvis har SVO-mönster i huvudsatser.

¹ Se (och hör) swedia.ling.umu.se, med information om mer än 100 svenska dialekter.

Alla germanska språk, förutom engelskan, är **V2-språk** (verb-två-språk), dvs. dessa språk placerar i normalfallet det finita verbet på andra plats i deklarativa huvudsatser. Denna plats kallas numera för **typplatsen** i den svenska språkbeskrivningstraditionen (Platzack 1987, Josefsson 2009, bland andra). Med hjälp av **satsschemat** (Didrichsen 1946, Platzack 1987) kan man beskriva satsens ledföljd på följande sätt, där V^1 betyder ”det finita verbs första möjliga placering efter typplatsen” (och där **Fu**, **Tpl**, **Subj**, **Rest** är förkortningar för fundament, typplats, subjekt, resten av satsen):²

(5)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	V^1	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	Då	har	Jon	←	inte läst boken.
<i>Isl</i>	Þá	hefur	Jón	←	ekki lesið bókina.
<i>Ty</i>	Dann	hat	Hans	←	das Buch nicht gelesen.
<i>Eng</i>	Then	---	John	has	not read the book.

Här och i fortsättningen representerar **svenskan** (Sv) de fastlandsskandinaviska språken, **isländskan** (Isl) de öskandinaviska språken (samt fornnordiska språk) och **tyskan** (Ty) de sydligare västgermanska språken. **Engelskan** (Eng) står för sig. Flytt inom satsen betecknas här och i fortsättningen med en **pil** (här visar pilen att det finita verbet har flyttat från V^1 till Tpl).

Med undantag för engelskan måste man i alla germanska språk flytta det finita verbet till typplatsen, ifrån V^1 eller ifrån en annan position ännu längre till höger (se nedan). För att kunna fånga denna variation måste vi uppenbarligen berika det klassiska nordiska satsschemat (som det framställdes i Didrichsen 1946 och utvecklades i Platzack 1987), genom att lägga till en extra verbplats, V^1 , där verbet i vissa fall kan stå i språk som engelskan.

Verbflytt till typplatsen i deklarativa huvudsatser, av det germanska slaget, är faktiskt ett ovanligt fenomen i världens språk.³ I **interrogativa satser** (frågesatser) är verbflytt till typplatsen inte lika ovanligt; sådan flyttning förekommer t.ex. i engelskan:

² Denna beskrivning av V^1 -platsen är endast provisorisk; i fortsättningen kommer denna plats att förstås som ”första möjliga verbplats före finitets grundposition” (dvs. före V -platsen i t.ex. beskrivningen hos Josefsson 2009).

³ Franska, italienska och spanska har dock alla gått igenom ett stadium där de var V2-språk, men de förlorade denna egenskap under medeltiden. Estniska är ett V2-språk, liksom också kasmiri, ett indo-iranskt språk som talas i Kasmir i Indien, det östafrikanska språket dinka samt karitiana, ett indianspråk i Brasilien (Platzack 2011:90).

(6)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V'</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	Varför	har	Jon	←	inte läst boken?
<i>Isl</i>	Hvers vegna	hefur	Jón	←	ekki lesið bókina?
<i>Ty</i>	Warum	hat	Hans	←	das Buch nicht gelesen?
<i>Eng</i>	Why	has	John	←	not read the book?

Även i interrogativa satser är verbflytt till typplatsen begränsad i engelska, på så sätt att endast hjälpverb (temporala eller modala) kan flytta dit, dvs. huvudverb får aldrig flytta till typplatsen; jfr (7e) med (7a-d):

- (7) a. Why **has** John not read the book?
 b. Why **is** John not reading the book?
 c. Why **does** John not read the book?
 d. Why **can** John not read the book?
 e. *Why **reads** John not the book?

Engelska är också speciell bland de germanska språken på så sätt att negationen kan bilda en enhet med det finita hjälp verbet (genom enklis) och flytta med verbet till typplatsen:

- (8) a. Why **hasn't** John read this book?
 b. Why **isn't** John reading this book?
 c. Why **doesn't** John read this book?
 d. Why **can't** John read this book?

Som exemplen i (5) och (6) visar kan fundamentalsplatsen fyllas med såväl frågeled (interrogativ satsbas, se SAG) som t.ex. adverbial. I svenskan kan man placera många slags element i fundamentet, vilket illustreras i (9):

- (9) a. **Maria** träffade faktiskt inte prästen i parken. Subjekt (nominalfras)
 b. **Där** träffade hon honom faktiskt inte. Adverb (rumsadverb)
 c. **Inte** träffade hon honom där, väl? Adverb (negation)
 d. **Faktiskt** träffade hon honom inte i parken. Adverb (satsadverb)
 e. **I parken** träffade hon honom faktiskt inte. Prepositionsfras

f.	Honom träffade hon faktiskt inte i parken.	Objekt
g.	Träffade honom gjorde hon inte.	Verbfras
h.	Träffa vill hon honom gärna, men ...	Huvudverb (infinitiv)
i.	Glad blev hon inte när hon träffade honom.	Predikativ
j.	Präst vill hon faktiskt inte bli.	Predikativ
k.	(?) In ville hon inte släppa honom, men ...	Partikel
l.	Att träffa honom i parken var svårt.	Subjekt (infinitivfras)
m.	Om han kommer till parken (så) går jag.	Adverbiell bisats
n.	När kan kom gick hon.	Adverbiell bisats

Övriga germanska språk uppvisar varierande flexibilitet i detta avseende: Tyska är t.ex. rätt flexibel, ungefär som svenskan, medan t.ex. isländskan och danskan verkar inte vara lika liberala.

Det vanligaste ledet i fundamentet i alla germanska språk är subjektet. Andelen subjekt i fundamentet kan visserligen variera en del beroende på genre och andra faktorer, men den visar sig ändå ligga nära 65% i de flesta genrer i de flesta undersökningar, i såväl talad som skriven svenska (se t.ex. Westman 1974, Jörgensen 1976). Denna vanligaste ordföljdstyp i de germanska språken kan man beskriva på följande sätt:

(10)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V^l</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	Jon	har	←	←	då inte läst boken.
<i>Isl</i>	Jón	hefur	←	←	þá ekki lesið bókina.
<i>Ty</i>	Hans	hat	←	←	dann das Buch nicht gelesen.
<i>Eng</i>	John	---	←	has	then not read the book.

I dessa exempel har man, som visas, fyllt fundamentalsplatsen genom att flytta subjektet längst fram, på ett liknande sätt som man fyller typplatsen genom att flytta det finita verbet dit.

Skillnaderna mellan **subjektsflytt till fundamentalsplatsen** och verbflytt till typplatsen är dock tydliga: Subjektsflytt till fundamentalsplatsen är optionell i alla germanska språk, medan verbflytt till typplatsen antingen är obligatorisk eller utetsluten (den är utesluten i vanliga deklarativa satser i engelska, liksom i de flesta andra språk, men för det mesta obligatorisk i de andra germanska språken).

Fundamentet är **tomt** i vissa typer av satser, framför allt i **rogativa frågor** (ja/nej-frågor) och **imperativsatser**:

(11)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V^I</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	---	Har	du	←	inte läst boken?
<i>Isl</i>	---	Hefur	þú	←	ekki lesið bókina?
<i>Ty</i>	---	Hast	du	←	das Buch nicht gelesen?
<i>Eng</i>	---	Have	you	←	not read the book?

(12)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V^I</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	---	Köp	(du)	←	boken!
<i>Isl</i>	---	Kauptu	←	←	bókina!
<i>Ty</i>	---	Kauf	(du)	←	das Buch!
<i>Eng</i>	---	---	(You)	buy	the book!
<i>Eng</i>	---	Don't	(you)	buy	the book!

De germanska språken tillåter också **fundamentsellips**, dvs. att man utelämnar pronomen och vissa andra deiktiska led från fundamentet, framför allt i samtal men också i dagböcker, informella brev, vykort och korta meddelanden:⁴

- (13) a. Är tillbaks om en liten stund. $\emptyset = jag / vi$ (subjekt)
 b. Kom hit igår. Gick ner till stan ... $\emptyset = jag / vi$ (subjekt)
 c. Kommer du? Tror jag inte. $\emptyset = det$ (objekt)
 d. Och detta då? Vet vi inget om. $\emptyset = det$ (rektion)
 e. Det verkar trevligt här.
 Mm, kunde man faktiskt tänka sig å bo. $\emptyset = här$ (deiktiskt adverb)

Denna typ av fundamentsellips kallas **topic drop** på engelska; den anses vanligtvis uppstå genom att den fonetiska formen hos satsens topik undertrycks eller stryks från fundamentet (men för en mer radikal analys där syntaxen opererar med tysta eller fonologiskt tomma led,

⁴ Se t.ex. Sigurðsson 1989:139ff., Önnersfors 1997, Mörnjö 2002, Magnusson 2003, Platzack 2011, Sigurðsson & Maling 2010, Sigurðsson 2011.

se Sigurðsson 2011). Oftast är det tysta subjektet ett pronomen i första person, som i (13a, b). Ett tyst objekt eller en rektion kan däremot vanligtvis inte tolkas som ett pronomen i första eller andra person:

- (14) a. Vill hon inte se.
b. Tänker hon inte tala om.

Således kan satsen i (14a) tolkas som 'Det/Den vill hon inte se' men inte som 'Mig vill hon inte se' eller 'Er vill hon inte se'.

Uteblivet subjekt är mycket vanligt i samordnade satser (och där spelar subjektets person ingen roll för frekvensen eller "naturlighetsgraden"); understrecket indikerar positionen för det uteblivna subjektet:

- (15) a. Kalle tittade på TV och ___ drack en öl.
b. Maria kom förbi men ___ stannade inte länge.

I svensk språkbeskrivningstradition räknas samordnade satser inte som **fullständiga meningar** och därför inte heller som egna **makrosyntagmer** (se t.ex. Josefsson 2009:202). Detta är självklart bara en definitionsfråga. Om man sätter ut subjektet (som ofta är rätt onaturligt), så analyseras båda de koordinerade satserna som egna makrosyntagmer, där konjunktionen räknas till den senare makrosyntagmen:

- (16) a. ?Kalle tittade på TV | och han drack en öl.
b. Maria kom förbi | men hon stannade inte länge.

Satsen i (16a) är inte helt naturlig. Detta markeras med ett frågetecken framför satsen.

Utelämnande av argument (subjekt, objekt, rektioner) av detta slag är möjligt endast om argumentet skulle ha stått i fundamentet om det hade uttalats, så att säga. Man kan med andra ord inte ha ett tyst argument i satser där fundamentet är upptaget av något annat led; stjärnan visar att satsen är ogrammatisk (understrecken tillkänner tomma platser som ändå får semantisk tolkning; i t.ex. (17a) är subjektsplatsen efter verbet *kom* tom och likaså fundamentet, men ändå tolkas satsen som om den hade ett utsatt subjekt i fundamentet):

- (17) a. ___ Kom ___ hit igår.

- b. *Igår kom ___ hit ___. Ok: Igår kom **jag** hit.
- (18) a. ___ Har jag aldrig sett ___.
 b. *Aldrig har jag ___ sett ___. Ok: Aldrig har jag sett **det**.
- (19) a. ___ Vill jag helst inte tänka på ___.
 b. *Helst vill jag ___ inte tänka på ___. Ok: Helst vill jag inte tänka på **det**.

Samma restriktioner gäller alla germanska språk som tillåter fundamentalslips av detta slag, vilket är ett intressant faktum (se Sigurðsson och Maling 2010).

Så kallad **narrativ inversion** är ännu en typ av satser med tomt fundament. Denna typ är rätt vanlig i de fornnordiska språken (åtminstone i svenska och isländska) men förekommer också i vissa varianter av modernt svenskt talspråk. Följande stycke är hämtat från en studie av Dalbäck och Vamling (1983), där de spelade in tonåringar i Malmö som berättade för varandra om innehållet i videofilmer. De relevanta satsinledningarna, med ordföljden verb-subjekt, markeras med fet stil:

- (20) Så ligger han där i sängen. Så låg han bara där. **Kom hon** in där, **kände han** igen henne, **började han** darra i hela kroppen så liksom. Ja, du kommer väl ihåg mig. **Tar hon** bara sprutan. Han där. Helt stirrig blir han ju. Så bara tar hon sprutan, tschh rätt in i ögat, bara ligger han där, ööööö.

I vissa fall av narrativ inversion kan man tänka sig att det egentligen rör sig om topic drop, där *så* eller något liknande element stryks från fundamentet (se Mörnsjö 2002), men i andra fall verkar detta mindre troligt (Magnusson 2003; jfr Sigurðsson 1990).

Fundamentet kan innehålla **ett komplext led**, t.ex. koordinerade led av olika slag, komplexa adverbial, en hel bisats, en lång nominalfras eller till och med en nominalfras som i sin tur innehåller bisatser, en eller flera; fundamentet står inom hakparenteser i följande exempel (en vanlig metod för att visa gränserna för led):

- (21) a. [Stina, Johan, Peter och Kalle] kommer inte till festen.
 b. [Varken Peter eller Stina] orkar läsa boken.
 c. [Såväl Inger som Kalle] tänker medverka i projektet.
 d. [I Malmö på måndag] öppnas det en utställning av afrikansk konst.

- e. [Om Kalle inte kommer] måste vi åka utan honom.
- f. [Kommer inte Kalle] måste vi åka utan honom.
- g. [Den duktigaste professorn i hela fakulteten] kom inte ens i fråga.
- h. [Den bok som jag hade störst nytta av] heter *Komparativ grammatik*.

Däremot kan fundamentet vanligtvis inte innehålla mer än **ett led**, oavsett hur enkla de är:

- (22) a. *Då du måste gå.
b. *Du då måste gå.
c. *Den du måste läsa.
d. *Du den måste läsa.

Denna begränsning antas ofta vara en ”regel” i språket. **Ettledsregeln** skulle man kanske kunna kalla den.

Det finns dock vissa satstyper med s.k. **dubbelt fundament**, där ett fundament så att säga upprepas av ett mindre innehållsrikt led av samma slag, dvs. ett adverblikt led (ofta en sats) återupptas av *så* eller möjligen *då*, eller en nominalfras återupptas i form av ett pronomen (men dessa två typer av kopior har också olika egenskaper, jfr SAG 4:417f, 440ff):

- (23) a. Om Kalle inte kommer **så** måste vi åka utan honom.
b. I somras **så** var vi på Gotland.
c. Kalle **han** kommer nog snart.
d. Denna idé **den** är inte dum.

Det verkar ändå inte vara så att vi här har att göra med två olika satsdelar. Snarare rör det sig om ett led och en minikopia av det. Det är t.ex. inte möjligt att växla här, så att man hänvisar till ett adverblikt fundament med en pronomenkopia eller till ett nominalt fundament med en adverbkopia:

- (24) a. *I somras **den** var vi på Gotland.
b. *Denna idé **så** är inte dum.⁵

⁵ Flera varianter förekommer dock i ledigt språk (se SAG 4:442-3).

Detta visar att det inte är fritt fram för två led i fundamentet (se vidare SAG 4:438-458; Engdahl 2003).

Vissa fokuserande element som *bara* och *kanske* kan dock smyga sig in mellan satsens initiala led:

- (25) a. Då **bara** skrattade han.
 b. Hon **kanske** vill något annat.
 c. Hon **kanske bara** glömde mötet.
 d. Han **nästan** slog mig i ansiktet.

Det verkar som vissa fokuserande adverb kan bygga ut eller expandera olika typer av led:

- (26) a. **Bara Jon** kan detta.
 b. Jon kan **bara detta**.
 c. Jag **bara kan** detta, vet inte hur jag lärde mig det.

Fler **fokuserare** visar liknande egenskaper: *enbart*, *bland annat*, *särskilt* osv.

Alla **V2-undantag** i de germanska språken är dock inte av detta slag. Svenska, norska och isländska tolererar t.ex. följande exempel (jfr Sigurðsson 1986 och Thráinsson 1986 för isländskans del, Nilsen 2003:79ff. för norskans del):

- (27) a. Han **rent ut sagt** skrek åt mig. *Svenska*
 b. Hon **till och med** ljög för mig. *Svenska*
 c. Han **til og med** leste den. *Norska*
 d. Han **simpelthen** tog den. *Norska*
 e. Ég **hreint út sagt** þoli þetta ekki!
 jag rent ut sagt tål detta inte *Isländska*
 f. Síðan **meira að segja** laug hún að mér.
 sen mer att säga ljög hon åt mig *Isländska*
 ‘Sen till och med ljög hon för mig.’

Adverbial som på detta sätt kan tränga sig in mellan fundamentet och typplatsen är vanligtvis **talarinriktade** adverbial, dvs. sådana adverb och adverbiella uttryck som återspeglar talarens inställning till det som sägs. Det verkar, som sagt, finnas vissa, om än mycket begränsade,

möjligheter att berika eller utvidga satsschemat genom att placera adverbial av detta slag mellan fundamentet och typplatsen:⁶

(28)

	<i>Fu</i>	<i>X</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	Sen	bara	ropade	han	som en galning
<i>Isl</i>	Svo	bara	hrópaði	hann	eins og vitleysingur

V2-undantag av detta slag är förmodligen något annat än rejäla **V2-brott**, vanliga framför allt i traditionell poesi:

- (29) a. Han handen fram sträckte (mina känslor så väckte ...)
 b. Där på stranden i gryningen hon gick ...

Det verkar vara så att satsschemat här till en del ”kopplas bort”. I språkbruk av detta slag kan man sätta in ett stort antal led mellan fundamentet och typplatsen:

- (30) a. Han handen fram till mig så ljuvligt sträckte ...
 b. Där på stranden i gryningen bort mot sitt öde hon gick ...

Här råder det ändå vissa begränsningar, men det finns närmast ingen forskning alls runt detta intressanta tema.⁷

Slutligen bör här nämnas att verbflytt till typplatsen ofta inte äger rum i invandrarsvenska och överlag i svenska som kan betecknas som delvis pidginartad (se t.ex. Pedersen 2001).⁸ Detta ser man tydligt om man jämför följande ”invandrarsats” (Inv) med vanlig svensk och engelsk ordföljd. Förkortningen *Sa* står för satsadverbial, och med det enkla *V* avses det finita verbets grundposition (vilken också betecknas som *V* i beskrivningen hos Josefsson 2009):

⁶ Den plats som i (28) markeras som ”X” kommer senare att identifieras som ”Sa²”. Beskrivningen här innebär dock vissa förenklingar (se närmare Egerland 1998, Nielsen 2003).

⁷ Se dock t.ex. Linder (1902) och Berg (1903). Här kan också nämnas att den fornnordiska skaldediktningens syntax har studerats utförligt under en lång period. Vanligtvis har man dock i dessa studier inte applicerat den syntaxmodell som man antagit för vanligt språkbruk. Ett intressant undantag är O’Neil (2001).

⁸ Det finns en tendens att undvika begreppet ”invandrarsvenska” men man har inte lyckats mynta någon bättre term, mig veterligen. Det finns självklart ingen homogen verklighet bakom termen – men det finns inte heller någon homogen verklighet bakom termen ”svenska”.

(31)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V¹</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Rest</i>
<i>Inv</i>	Därför	---	jag	---	aldrig	har	varit där
<i>Sv</i>	Därför	har	jag	←	aldrig	←	varit där
<i>Eng</i>	Therefore	---	I	have	never	←	been there

Svenskans finita verb flyttar ifrån V till V¹ och sedan till typplatsen (V → V¹ → Tpl), engelskans hjälpverb flyttar endast ifrån V till V¹ (V → V¹), medan verbet i det ovanstående, fingerade ”invandrarexemplet” inte flyttar alls.

Ledföljd med det finita verbet på dess grundposition (V-platsen) är faktiskt vanlig i världens språk. Vi kommer snart att se att även ”genuina” germanska språk i vissa fall placerar det finita verbet på V-platsen.

4 Bisatsordföljd

Till skillnad från huvudsatser inleds de flesta bisatser med en **subjunktion** eller mer komplexa bisatsinledare, som i bland kallas flerordssubjunktioner (t.ex. Jörgensen & Svensson 1986:39):

- (32) a. Subjunktioner: att, innan, eftersom ...
 b. Flerordssubjunktioner: därför att, så att ...

Denna indelning är dock inte speciellt upplysande, bl.a. därför att det ofta bara är en historisk slump som har avgjort om man skriver bisatsinledare som ett ord eller inte. Man hade t.ex. lika väl kunnat bestämma sig för att skriva *i fall*, *fast än* och *så som*, i stället för de vanliga skriftformerna *ifall*, *fastän*, *såsom*.

En annan möjlig indelning vore den mellan **basala** subjunktioner och **icke-basala** subjunktioner (se SAG 2:741), där man med termen ’icke-basal’ avser såväl semantisk som morfologisk komplexitet:

- (33) a. Basala subjunktioner: att, om, som, än
 b. Icke-basala subjunktioner: fast(än), innan, därför att, eftersom, även om, ...

Skillnaderna mellan dessa två klasser är följande:

- I. Basala subjunktioner är en mycket liten, helt sluten klass. Icke-basala subjunktioner är också en liten klass, men den kan ändå utvidgas. Man kan t.ex. säga *innan dess att* och *givet att*, även om det är vanligare att säga *innan* och *förutsatt att*. Man har också vissa variationsmöjligheter här: *under förutsättning att* och *så länge som* är vanliga, men *under den förutsättning(en) att* och *så snart som, så fort som* (osv.) är också möjliga.
- II. Basala subjunktioner är betydelsesvaga, närmast renodlade funktionsord, medan icke-basala subjunktioner oftast har någotsånär klar betydelse som anger en specifik semantisk relation mellan satser (temporal, kausal ...).
- III. Basala subjunktioner är enmorfemiga (och enstaviga), medan de flesta icke-basala subjunktioner är flermorfemiga.
- IV. Basala subjunktioner ingår som ”byggstenar” i komplexa subjunktioner.

Basala subjunktioner står på typplatsen i bisatser (Platzack 1987); märk också att bisatser som inleds av en basal subjunktion har som regel tomt fundament:

(34)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	---	att	Jon	hade läst boken
<i>Isl</i>	---	að	Jón	hafði lesið bókina
<i>Ty</i>	---	dass	Hans	das Buch gelesen hat
<i>Eng</i>	---	that	John	had read the book

Det är däremot mindre klart hur man ska analysera icke-basala subjunktioner. Möjligen flyttar vissa av dem från typplatsen till fundamentet, medan andra fördelas mellan dessa två positioner (även i fall där subjunktionen skrivs som ett ord):

(35)

<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Rest</i>
därför	att	Jon	hade läst boken
efter	som	Jon	hade läst boken
medan	←	Jon	hade läst boken

Eftersom det är svårt att komma fram till någon entydig lösning i denna fråga brukar man dock anta att alla subjunktioner sitter på typplatsen (som här också kommer att antas i fortsättningen):

(36)

<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Rest</i>
---	därför att	Jon	hade läst boken
---	eftersom	Jon	hade läst boken
---	medan	Jon	hade läst boken

Bisatser fungerar som led i en överordnad sats, t.ex. som objekt, som i (37):

(37)

H u v u d s a t s				
<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V</i>	B i s a t s = <i>Obj</i>
				<i>Fu Tpl Subj Rest</i>
Hon	sa	←	←	--- att Jon hade läst boken

Interrogativa bisatser är antingen **rogativa** eller **kvesitiva** (se SAG 4:548ff.) Rogativa bisatser inleds av en subjunktion: *om*, *huruvida* (formellt) och *ifall* (ledigt språk):

(38)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Rest</i>
(Vet du)	---	om	de	tänker gå?
(Jag undrar)	---	huruvida	ni	tänker gå.

Dessa satser liknar enkla narrativa *att*-satser på så sätt att fundamentplatsen inte fylls. I kvesitiva bisatser, däremot, fylls fundamentet med en **interrogativ satsbas**, dvs. ett frågeled (medan typplatsen däremot ofta är tom):

(39)

H u v u d s a t s				
(Fu Tpl ...)	B i s a t s			
	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Rest</i>
(Vet du)	vem	som	←	har lagat maten?
(Vet du)	vad	---	han	har lagat ←?
(Vet du)	var	---	de	lagade maten ←?
(Jag undrar)	hur	---	ni	lagade maten ←.
(Jag undrar)	när	---	han	lagade maten ←.
(Jag har ingen aning om)	vad för slags mat	(som)	hon	tänker laga ←.

I vanliga bisatser äger verbflytt till typplatsen **inte** rum. I de fastlandsskandinaviska språken, norskan, svenskan och danskan (och i de flesta fall också i färöiskan), leder detta till den välkända och väldokumenterade ordföljdskillnaden mellan (typiska) huvudsatser och (typiska) bisatser:

(40)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V^l</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Rest</i>
	Jon	har	←	←	inte	←	läst boken.
	Vad	har	Jon	←	inte	←	läst ←?
(Hon säger)	---	att	Jon	---	inte	har	läst boken.
(Vet hon)	vad	---	Jon	---	inte	har	läst ←?

Det finita verbet flyttar alltså **framför satsadverben** i huvudsatser, till typplatsen (som ger t.ex. ordföljden *har inte*), medan det sitter kvar på V-platsen, efter satsadverb i bisatser (som leder till *inte har* i exemplen ovan).

Skillnaden i fastlandsskandinaviska språk mellan **huvudsatsordföljd** och **bisatsordföljd** består som sagt däri att det finita verbet flyttar till typplatsen i huvudsatser men inte i bisatser (Platzack 1987). Detta förefaller naturligt eftersom typplatsen i bisatser

oftast redan är upptagen av en subjunktion, vilket medför att det finita verbet inte också kan få plats där.⁹ Om man t.ex. har *om* i **konditionala bisatser** kan man inte flytta verbet till typplatsen, men stryker man *om* måste man flytta verbet dit:

- (41) a. **Om** han inte har gjort detta, åker jag iväg.
 b. **Har** han inte ← gjort detta, åker jag iväg.

Samma fenomen ser man i andra germanska språk. Det är intressant att språken här betar sig så likt (eftersom det knappast rör sig om någon påverkan mellan språken).

För att beskriva svensk bisatsordföljd behöver man i och för sig inte V¹ positionen i (40), men denna är däremot nödvändig om man också vill analysera ordföljden i språk som engelska och fornsvenska/isländska:

(42)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V¹</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Rest</i>
<i>Sv</i>	---	att	Jon	---	aldrig	läste	boken.
<i>Sv</i>	---	att	Jon	---	aldrig	har	läst boken
<i>Isl</i>	---	að	Jón	las	aldrei	←	bókina
<i>Isl</i>	---	að	Jón	hefur	aldrei	←	lesið bókina
<i>Eng</i>	---	that	John	---	never	read	the book
<i>Eng</i>	---	that	John	has	never	←	read the book

Som vi ser i (42) flyttar svenskan varken huvudverb (*läste*) eller hjälpverb (*har*) från V till V¹ i vanliga bisatser, engelska flyttar finita hjälpverb men inte huvudverb och isländska flyttar såväl finita huvudverb som hjälpverb (vilket också fornsvenskan gjorde).

Bisatsordföljd i tyskan och de andra sydliga västgermanska språken skiljer sig från bisatsordföljden i de skandinaviska språken och engelska på framförallt två sätt:

I. Icke-finita verb flyttar till en position framför det finita verbet.

⁹ Detta kan ändå inte vara hela förklaringen, eftersom de flesta bisatstyper inte tillåter verbflytt även om typplatsen är fonetiskt tom (t.ex. interrogativa bisatser: *Vi vet inte vad ___ Johan har köpt*, men inte **Vi vet inte vad har Johan ← köpt*). Möjligen kan man se det så att en ”tyst” subjunktion finns på typplatsen i sådana fall. Här bör dock nämnas att verbflytt i den här typen av frågebisatser verkar vara på frammarsch, t.ex. i ”politikarsvenska”: *Man undrar vad har regeringen Reinfeldt tänkt göra åt saken?*

II. Objekt och andra bestämmingar till huvud verbet flyttar framför verbet (och också framför möjliga hjälpverb)

Båda fenomen beskrivs i (43), där *Iv* är en förkortning för ”ett icke-finit verb”.¹⁰

(43)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V^l</i>	<i>Obj^l</i>	<i>Iv^l</i>	<i>V</i>	<i>Iv</i>	<i>Obj</i>
<i>Sv</i>	---	att	Jon	---	---	---	har	skrattat	---
<i>Ty</i>	---	dass	Hans	---	---	gelacht	hat	←	---
<i>Sv</i>	---	att	Jon	---	---	---	har	läst	boken
<i>Ty</i>	---	dass	Hans	---	das Buch	gelesen	hat	←	←

I tyska flyttar det icke-finita verbet som sagt ifrån *Iv* till *Iv^l* och objektet ifrån *Obj* till *Obj^l*, medan dessa flyttningar inte äger rum i svenska (och inte heller i de andra nordiska språken eller engelska).

Precis som i svenska härleds vanlig (deklarativ) huvudsatsorföljd i tyska däremot genom att subjektet flyttas fram till fundamentet och finitet från *V*-platsen till *typplatsen* (*V2*-fenomenet):

(44)

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>V^l</i>	<i>Obj^l</i>	<i>Iv^l</i>	<i>V</i>	<i>Iv</i>	<i>Obj</i>
<i>Sv</i>	Jon	har	←	---	---	---	←	läst	Boken
<i>Ty</i>	Hans	hat	←	---	das Buch	gelesen	←	←	←

Som vi ser har svenskan här endast två pilar, för subjektsflytten till fundamentet och finitflytten till *typplatsen* medan tyskan också har två extra pilar, för objektsflytten och för flytten av det icke-finita verbet (oftast, men inte uteslutande, är det huvudverb som flyttas).¹¹ Båda dessa extra flytt var vanliga (men inte obligatoriska) i de fornnordiska språken, t.ex.

¹⁰ Egentligen borde man inte bara skilja mellan finita och icke-finita verb utan också mellan hjälpverb och huvudverb (och ytterligare mellan olika typer av hjälpverb), men jag bortser från detta för enkelhetens skull.

¹¹ I det aktuella exemplet har flyttningen av huvud verbet ingen synlig effekt (medan den har det i motsvarande bisats och också i huvudsatser med fler hjälpverb, t.ex. *Hans würde das Buch gelesen haben*, inte **Hans würde das Buch haben gelesen*).

fornsvenskan (Wenning 1930, Wessén 1965), men har nu försvunnit från vanliga stilarter i alla nordiska språk, till och med i isländska (jfr Hróarsdóttir 2001).

5 Varierande argumentplaceringar

Flyttning av objekt, som i de tyska exemplen i (43) och (44), kallas ofta Scrambling på engelska, medan liknande fenomen i de nordiska språken numera vanligtvis kallas Object Shift (Holmberg 1986, Thráinsson 2001).¹² Jag ska här använda den neutrala termen **objektsflytt**.

Objektsflytt leder ibland till en ordföljd där objektet står framför negationen och andra satsadverbial:

- (45) Er hat **das Buch** wahrscheinlich nicht gelesen.
 han har boken troligen inte läst
 ‘Han har troligen inte läst boken.’

Objektsflytt är olika aktivt, så att säga, i de olika germanska språken. Denna skilda aktivitetsgrad leder till påfallande skillnader mellan språken. Man kan beskriva större delen av variationen på följande sätt:¹³

- I Tyska, nederländska och de flesta andra varianter av sydliga västgermanska språk har allmän obligatorisk objektsflytt.
- II Isländska har objektsflytt av bestämda objekt i såväl bisatser som huvudsatser.
- III De fastlandsskandinaviska språken och färöiskan har objektsflytt av pronominella objekt i huvudsatser som endast har ett verb (eller, mer allmänt, i satser där huvud verbet har flyttat åt vänster, vanligtvis till typplatsen).
- IV Svenska och isländska har dessutom lång objektsflytt (fram till eller intill typplatsen)
- V Engelska har ingen objektsflytt.

Om vi tittar lite närmare på de begränsningar som råder i svenska, så ser vi omedelbart att allmän objektsflytt av den tyska typen inte är möjlig:

¹² ”Pronomenhopp” hos t.ex. Platzack (2011:164ff.) och Josefsson (2009:192f.).

¹³ Denna beskrivning innebär vissa förenklingar; se närmare Thráinsson (2001).

- (46) a. *Jon har **boken** läst.
b. Hans hat **das Buch** gelesen.

För det andra skiljer svenska sig från isländskan på så sätt att svenska inte tillåter objektsflytt av icke-pronominella objekt:

- (47) a. *Jon läste **boken** inte.
b. Jón las **bókina** ekki.

Svenskan skiljer sig också från isländskan genom att inte ha objektsflytt i vanliga bisatser (jfr SAG 4:94–95 för svenskans del):

- (48) a. *Jag frågade om Jon läste **den** inte. / * ... om Jon inte **den** läste.
b. Ég spurði hvort Jón læsi **hana** ekki.

Objektet kan inte heller flytta i huvudsatser som har ett eller flera hjälpverb (samma gäller för isländska):

- (49) a. Jag har inte läst **den**.
b. *Jag har **den** inte läst.
c. *Jag har inte **den** läst.

Vanlig svensk objektsflytt är som sagt i stort sett begränsad till **pronominella objekt i huvudsatser som inte har något hjälpverb**, jfr (50):¹⁴

- (50) a. Därför läste Jon den inte.
b. *Därför läste Jon boken inte.
c. * Därför har Jon inte den läst.
d. * ... om Jon läste den inte.
e. * ... om Jon inte den läste.

¹⁴ Som ”objekt i huvudsats” räknas här också objekt med infinitiv i fall som: *Jag såg dig inte ← komma*.

Med hjälp av satsschemat kan den grammatiska satsen i (50a) beskrivas som i (51); för överskådlighetens skull visar jag inte alla de tomma positionerna i strukturen:

(51)

<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Obj^l</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Obj</i>
Därför	läste	Jon	den	Inte	←	←

Förutom vanlig eller **kort** objektsflytt av detta slag har svenskan också **lång objektsflytt**, som i följande exempel (från Josefsson 2003:204; jfr också t.ex. Josefsson 1992, Egerland 1996, Platzack 2011):

- (52) a. I hallen mötte **honon** en hemsk syn ←.
 b. I det ögonblicket slog **henne** en skrämmande tanke ←.

Kännetecknande för lång objektsflytt är att **objektet flyttar förbi subjektet**.¹⁵ I vissa fall kan man välja mellan kort och lång objektsflytt:

- (53) a. Varför gömde barnen **sig** inte ←?
 b. Varför gömde **sig** inte barnen ←?
 c. Varför gömde **sig** barnen inte ←?

Det är anmärkningsvärt att subjektet i (53b) står efter negationen, är ett **sent subjekt**, så att säga. Svenskan och norskan är speciella bland de germanska språken på så sätt att de tolererar sena subjekt av detta slag, i alla fall under vissa omständigheter (Holmberg 1993a; se också SAG 4:40–42).¹⁶

- (54) a. Det vet inte **jag**.
 b. Då kommer nog inte **Kalle**.
 c. Han sa att förmodligen inte ens **Kalle** var medveten om detta.

Denna ordföljd kräver vanligtvis att subjektet fokuseras och därigenom får en extra betoning.

¹⁵ Samma fenomen förekommer i isländskan, förutsatt att subjektet är obestämt och innehåller en kvantifierare, dvs. ett kvantitativt (indefinit) pronomen (*få, någon*, etc., jfr Sigurðsson 2000:82).

¹⁶ Isländska och tyska tillåter också vissa fall av sena subjekt, men de kan vanligtvis inte vara bestämda, till skillnad från svenska och norska.

En sats kan innehålla **flera satsadverbial**. Ordningen bland dem är dock ganska fast (se SAG 4:90ff.):

- (55) a. Hon vill **ju som sagt troligen trots allt inte heller** stanna kvar.
 b. *Hon vill **som sagt ju troligen inte trots allt heller** stanna kvar.
 c. *Hon vill **ju heller som sagt inte troligen trots allt** stanna kvar.
 d. *Hon vill **trots allt troligen som sagt ju inte heller** stanna kvar.

Osv.

I vissa fall kan subjekt uppträda på olika ställen i en rad av satsadverbial, jfr följande exempel (från Sigurðsson 2000:80):¹⁷

- (56) a. Därför hade **pojckarna** förmodligen faktiskt inte heller läst böckerna.
 b. Därför hade förmodligen **pojckarna** faktiskt inte heller läst böckerna.
 c. Därför hade förmodligen faktiskt **pojckarna** inte heller läst böckerna.
 d. Därför hade förmodligen faktiskt inte heller **pojckarna** läst böckerna.

Man kan beskriva dessa fakta med hjälp av satsschemat genom att utöka det så att man har ett valfritt satsadverbsfält, **Sa¹**, till vänster om subjektpositionen och genom att anta att detta fält kan innehålla fler än ett satsadverbial, precis som det vanliga satsadverbsfältet, **Sa**:

(57) Fu Tpl **Sa¹** Subj **Sa** ... V...

Ett praktiskt tillvägagångssätt är dock att inte ange detta extra satsadverbsfält annat än när det verkligen ”utnyttjas” av något eller några satsadverbial. Några av de olika möjligheterna illustreras i (58)–(60):

(58)

<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Rest</i>
Därför	hade	pojckarna	förmodligen faktiskt inte heller	←	läst boken

¹⁷ Exempelen bygger på liknande exempel i en föreläsning av Christer Platzack, Lunds universitet, vårterminen 2000 (jfr. SAG 4:94). Norska har samma fenomen (Nilsen 2003) och isländska ett liknande fenomen (med den skillnaden att subjektet måste vara obestämt och helst kvantifierat i isländska, se närmare Sigurðsson 2000).

(59)

<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Sa¹</i>	<i>Subj</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Rest</i>
Därför	hade	förmodligen	pojarna	faktiskt inte heller	←	läst boken

(60)

<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Sa¹</i>	<i>Subj</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Rest</i>
Därför	hade	förmodligen	faktiskt pojarna	inte heller	←	läst boken

Ett sätt att tolka dessa fakta är att tänka sig att ett eller fler satsadverbial i vissa fall kan flytta framför subjektet, ifrån *Sa*-positionen till *Sa¹*-positionen.¹⁸ På samma sätt kan man tänka sig att man också kan ha ett **Sa²**-fält, mellan fundamentet och typplatsen, i exempel som *Då kanske bara skrattar han åt dig* (som nämndes i avsnitt 3).

Slutligen bör här nämnas att de germanska språken visar en hel del variation när det gäller **placeringen av objekt till partikelverb**. Engelskan har pronominala objekt framförställda partikeln, medan t.ex. indefinita objekt måste vara efterställda partikeln.

- (61) a. He picked **it** up.
 b. *He picked up it.

- (62) a. ??He picked **a book** up.
 b. He picked up a book.

Norskan och isländskan beter sig ungefär som engelskan i detta avseende (se Svenonius 1996), medan danskan alltid har objektet framförställt partikeln. Svenskan, däremot, har objektet efterställt partikeln, oavsett objektets egenskaper:

- (63) a. *Han tog **den** upp.
 b. Han tog upp **den**.

¹⁸ En ännu mer komplicerad situation uppstår när man har både objektsflytt och *Sa*-flytt, som t.ex. i (i):

- (i) a. Därfor såg förmodligen **pojarna honom** faktiskt inte heller.
 b. Därfor såg förmodligen faktiskt **pojarna honom** inte heller.

- (64) a. *Han tog **en bok** upp.
 b. Han tog upp **en bok**.

När det gäller ordningen mellan satsens huvuddelar finns det som sagt en hel del variation mellan de germanska standardspråken. Den satssyntaktiska **dialektala** variationen inom de enskilda germanska språken är också stor på många områden, men denna har inte studerats i någon större utsträckning. Som ett exempel nämner jag här endast att V2-effekten saknas i vissa interrogativa satser i vissa väst- och nordnorska dialekter (typ *Vad du sa?* i stället för *Vad sa du?* – se Westergaard & Vangsnes 2005).

6 Kort om ledföljd i nominalfrasen

De tre senaste årtiondena har ordningen mellan satsens viktigaste delar studerats i detalj i de germanska standardspråk som fått mest uppmärksamhet inom den internationella syntaxforskningen, framför allt engelska, tyska, nederländska, isländska, svenska och norska. Våra kunskaper om satsens struktur har under denna tid vuxit explosionsartat.

Det har också gjorts stora framsteg i forskningen om den germanska **nominalfrasens struktur**, inte minst inom de nordiska språken (se t.ex. Delsing 1993, Holmberg 1993b, Vangsnes 1999, Vangsnes, Holmberg & Delsing 2003, Julien 2005, Sigurðsson 2006; se också SAG 3:9ff.). Trots detta är våra kunskaper om nominalfrasens egenskaper fortfarande mer begränsade än kunskaperna om satsens struktur. Jag ska här kortfattat nämna några centrala drag.

Nominalfrasens **huvudord** innehåller vanligtvis **särdrag för person och numerus** och i många språk också genus (detta gäller bl.a. germanska språk medan t.ex. finskan inte har något grammatiskt genus). Huvudordet är således oftast ett **personligt pronomen** eller ett **substantiv**. Om huvudordet är ett substantiv kan det byggas ut med en mängd bestämmningar och också vissa ändelser och suffix:

(65) a.	vän, en vän, vännen	b.	vänner
	c. vännerna	d.	dessa vänner
	e. dessa tre vänner	f.	dessa tre goda vänner

- g. alla dessa tre goda vänner h. alla de tre goda vännerna

(66) alla dessa mina tre goda vänner ifrån Norrland med sina fina priser

Också **genitivattribut** kan vara en utbyggd nominalfras av detta slag, se följande exempel; genitivattributet står mellan hakparenteser:

(67) [alla mina tre goda vänners] fina priser

De germanska standardspråken visar ingen dramatisk skillnad vad gäller ordningen av nominalfrasens huvuddelar. Detta illustreras i (68) (Kvant, Dem, Mängd är förkortningar för kvantifierare (*alla, båda, inga, somliga ...*), demonstrativt pronomen och mängdord (indefinita pronomen som *många, få, ...* samt räkneord)):

(68)

	<i>Kvant</i>	<i>Dem</i>	<i>Mängd</i>	<i>Adj</i>	<i>Huvudord</i>
<i>Sv</i>	alla	dessa	tre	goda	vänner
<i>Isl</i>	allir	þessir	þrír	góðu	vinir
<i>Ty</i>	alle	diese	drei	gute	Freunde
<i>Eng</i>	all	these	three	good	friends

I alla språken är ordningen mellan dessa element tämligen strikt; se (69):

- (69) a. alla dessa tre goda vänner
 b. ?*dessa alla tre goda vänner
 c. *goda alla dessa tre vänner
 d. *vänner tre goda dessa alla

Bland påfallande skillnader kan dock t.ex. nämnas följande:

- I. Isländska har ingen obestämd artikel (typ ”Jag köpte bra bok i går”).
- II. De västgermanska språken har endast framförställd bestämd artikel (*the book* o.s.v.)
- III. Svenska, norska och färöiska har så kallad dubbel bestämdhet.

Egentligen är bestämdheten i en svensk (norsk och färöisk) nominalfras som *den nya bilen* dock tredubbel, eftersom man inte bara har framförställd och efterställd artikel utan också en bestämd (svag) adjektivform. Om man ser saken ur denna synvinkel är bestämdheten **tredubbel** i svenska, norska och färöiska, **dubbel** i danska, isländska och sydliga västgermanska språk men endast **enkel** i engelska:

- (66) a. **den unga** mannen Sv
 b. **den unge** mand Da
 c. **ungi** maðurinn Isl
 d. **der junge** Mann Ty
 d. **the** young man Eng

Även om de germanska standardspråken har relativt enhetlig nominalfrassyntax visar germanska **dialekter** en uppsjö av variation inom nominalfrasen. Jag avslutar med att lista några nordsvenska drag i nominalfrasens syntax (från Delsing 2003:11):

	Nordsvenska	Rikssvenska
1. Propriell artikel	a Karin	Karin
2. Utvidgat bruk av slutartikel	laga mat' n	laga mat
3. Efterställd "ägare" + artikel	huset mitt	mitt hus
	huset Pers	Pers hus
	huset hans Per	Pers hus
	huset jäntn	flickans hus
4. Sammansättning av adjektiv och substantiv	gamm huse	det gamla huset
5. Artikel på självständiga adjektiv	sist' n	den sista
6. Postadjektivisk artikel	'n stor ' n bil	en stor bil

7 Slutdiskussion

Det krävs uppenbarligen en hel del arbete om språkvetenskapen ska lyckas med att utveckla **frasscheman**, inklusive ett nominalfrasschema, som är lika effektiva redskap för språkbeskrivning som det utvidgade satsschema som här framställts. Detta lär dock inte vara en omöjlig uppgift (jfr många av generaliseringarna i t.ex. Delsing 1993, Julien 2005, Sigurðsson 2006). Men även om detta nog är fullt görligt så kan man inte bortse från att scheman av detta slag har sina begränsningar, framför allt därför att de är en linjär beskrivningsmodell. De lämpar sig bra för att beskriva ordningsföljd men inte för att beskriva den underliggande hierarkiska strukturen i språket. Satsschemat lämpar sig t.ex. inte för att analysera följande mönster:

- (67) a. **Jon** har alltid beundrat **sin** bror.
 b. **Sin** bror har **Jon** alltid beundrat.
 c. ***Sin** bror har alltid beundrat **Jon**.
- (68) a. **Denna** skulle jag vilja läsa.
 b. **Denna bok** skulle jag vilja läsa.
 c. **Denna nya bok** skulle jag vilja läsa.
 d. ***Denna** skulle jag vilja läsa bok.
 e. ***Denna nya** skulle jag vilja läsa bok.
- (69) a. **Träffade** du henne inte?
 b. **Vill** du inte träffa henne?
 c. ***Träffa**/***Träffade** du inte vill henne?

Restriktionerna i (67) är en följd av det faktum att reflexiva pronomen kan hänvisa till ett subjekt även om det står före subjektet, som i (67b), men kan däremot inte vara en del av ett subjekt, som i (67c). Satserna in (68) belyser det faktum att topikaliserade led måste vara hela fraser (enkelt uttryckt) och mönstret i (69) följer av strikta regler som gäller verbflytt till typplatsen.

Satsschemat har inte mycket att säga om dessa fakta – för att analysera dem och en mängd andra alldeles centrala språkfakta krävs det en hierarkisk analysmodell i likhet med

den modell som utvecklats inom generativ syntaxforskning (framförallt av Chomsky, t.ex. i Chomsky 1981, 1995, jfr Platzack 2011). Men trots dessa begränsningar har ledföljdsscheman större användnings- och utvecklingsmöjligheter än man vanligtvis antagit inom den teoretiska språkforskningen.

Litteratur

- Berg, Ruben G:son, 1903: *Den poetiska friheten i 1800-talets diktning*. Uppsala.
- Chomsky, Noam, 1981: *Lectures on Government and Binding*. Dordrecht: Foris.
- Chomsky, Noam, 1995: *The Minimalist Program*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Dahlbäck, Hans & Karina Vamling, 1983: ”Tog han då foto” – ett syntaktiskt fenomen i malmöitiskt talspråk. Opublicerad uppsats. Lund: Institutionen för lingvistik.
- Delsing, Lars-Olof, 2003: Syntaktisk variation i nordiska nominalfraser. I *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*, red. Øystein Alexander Vangsnes, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing, 11–64. Oslo: Novus forlag.
- Didrichsen, Paul, 1946: *Elementær dansk grammatik*. København: Gyllendal.
- Egerland, Verner, 1996: On pronoun positions in Swedish and Italian, antisymmetry and the Person Phrase. *University of Venice Working Papers in Linguistics* 6/2: 65–104.
- Egerland, Verner, 1998: On Verb-Second violations in Swedish and the hierarchical ordering of adverbs. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 61:1–22.
- Engdahl, Elisabet, 2003: Med fokus på subjektet. I *Grammar in Focus / Grammatik i fokus*, Festschrift for Christer Platzack 18 November 2003, red. Lars-Olof Delsing, Cecilia Falk, Gunlög Josefsson & Halldór Á. Sigurðsson, 95–105. Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Holmberg, Anders, 1986: *Word Order and Syntactic Features in the Scandinavian Languages and English*. Stockholm: Institutionen för lingvistik.
- Holmberg, Anders, 1993a: Two subject positions in IP in Mainland Scandinavian. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 52:29–41.
- Holmberg, Anders, 1993b: Red. *Studia Linguistica* 47/2. Themed Issue: Determiners and Adjectives.
- Holmberg, Anders & Christer Platzack, 1995: *The Role of Inflection in Scandinavian Syntax*. Oxford: Oxford University Press.

- Hróarsdóttir, Thorbjörg, 2001: *Word Order Change in Icelandic: From OV to VO*. Amsterdam: John Benjamins.
- Josefsson, Gunlög, 1992: Object Shift and weak pronominals in Swedish. *Working Papers in Scandianvian Syntax* 49:59–94.
- Josefsson, Gunlög, 2003: Four myths about Object Shift in Swedish – and the Truth ... I *Grammar in Focus / Gramantik i fokus*, Festsschrift for Christer Platak 18 Nobember 2003, red. Lars-Olof Delsing, Cecilia Falk, Gunlög Josefsson & Halldór Á. Sigurðsson, 199–207. Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Josefsson, Gunlög, 2009: *Svensk universitetsgrammatik för nybörjare*. Lund: Studentlitteratur.
- Julien, Marit, 2005: *Nominal Phrases from a Scandinavian Perspective*. Philadelphia & Amsterdam: John Benjamins.
- Jørgensen, Nils, 1976: *Meningsbyggnaden i talad svenska*. Lund: Studentlitteratur.
- Jørgensen, Nils & Jan Svensson, 1986: *Nusvensk grammatik*. Malmö: Gleerups Förlag.
- Linder, Nils, 1902: *Svenska språket i modern dikt Konst*. Stockholm.
- Magnusson, Erik, 2003: Subject omission and verb initial declaratives in Swedish. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 71:103–143.
- Mörnsjö, Maria, 2002: *VI Declaratives in Spoken Swedish*. Lund: Studentlitteratur.
- Nilsen, Øystein, 2003: *Eliminating Positions: Syntax and semantics of sentence modification*. LOT, Netherlands Graduate School of Linguistics series.
- O’Neil, Wayne, 2001: Grammar games: unscrambling scaldic syntax. I *Ken Hale: A Life in Language*, red. Michael Kenstowicz, 339–354. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Pedersen, Ulla, 2001: Sofa för mjuk, icke sover bra. Några språkdrag hos en rysk madam. I: *Svenskans beskrivning* 24. Förhandlingar vid Tjugofjärde sammankomsten för svenskans beskrivning. Linköping den 22-23 oktober 1999 [se också www.helsinki.fi/~pedersen/].
- Platzack, Christer, 1987: Huvudsatsordföljd och bisatsordföljd. I *Grammatik på villovägar*, red. Ulf Teleman, 87–96. Stockholm: Esselte Studium.
- Platzack, Christer, 2011: *Den fantastiska grammatiken: En minimalistisk beskrivning av svenskant*. Nordstedts: Stockholm.
- SAG = *Svenska Akademiens grammatik* 1–4. Ulf Teleman, Staffan Hellberg & Erik Andersson. Stockholm: Norstedts Ordbok. 1999.
- Sigurðsson, Halldór Ármann, 1986: Verb Post-Second in a V2 Language. I *Scandinavian Syntax*, red. Östen Dahl & Anders Holmberg, 138–149. Stockholm: Institutionen för lingvistik.

- Sigurðsson, Halldór Ármann, 1989: *Verbal Syntax and Case in Icelandic*. Lund: Institutionen för nordiska språk.
- Sigurðsson, Halldór Ármann, 1990: V1 Declaratives and Verb Raising in Icelandic. I *Modern Icelandic Syntax*, red. Joan Maling & Annie Zaenen, 41–69. San Diego: Academic Press.
- Sigurðsson, Halldór Ármann, 2000: The locus of case and agreement. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 65:65–108.
- Sigurðsson, Halldór Ármann, 2006: The Icelandic noun phrase: central traits. *Arkiv för nordisk filologi* 121:193–236.
- Sigurðsson, Halldór Ármann, 2011: Conditions on argument drop. *Linguistic Inquiry* 42:267–304.
- Sigurðsson, Halldór Ármann, & Joan Maling 2010. The Empty Left Edge Condition. I *Exploring Crash-Proof Grammars*, red. Michael Putnam, 59–86. Amsterdam: John Benjamins.
- Svenonius, Peter, 1996: The optionality of particle shift. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 57:47–75.
- Thráinsson, Höskuldur, 1986: On Auxiliaries, AUX and VPs in Icelandic. I *Topics in Scandinavian Syntax*, red. Lars Hellan & Kirsti K. Christensen, 235–266. Dordrecht: Reidel.
- Thráinsson, Höskuldur, 2001: Object shift and scrambling. I *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, red. Mark Baltin & Chris Collins, 148–202. Oxford: Basil Blackwell.
- Vangsnes, Øystein Alexander, 1999: *The Identification of Functional Architecture*. Bergen.
- Vangsnes, Øystein Alexander, Anders Holmberg & Lars-Olof Delsing, 2003: Red. *Dialektsyntaktiska studier av den nordiska nominalfrasen*. Oslo: Novus forlag.
- Wenning, Alf, 1930: *Studier över ordföljden i fornsvenskan*. Lund.
- Wessén, Elias, 1965: *Svensk språkhistoria III*. Stockholm.
- Westergaard, Marit Richardsen & Øystein Alexander Vangsnes, 2005: WH-questions, V2, and the left periphery of three Norwegian dialect types. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 8:119–160.
- Westman, Margareta, 1974: *Bruksprosa*. Stockholm: Liber Läromedel.
- Önnerfors, Olaf, 1997: *Verb-erst-Deklarativsätze*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.

Appendix

"Grundschemata":

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>Subj</i>	<i>Sa</i>	<i>V</i>	<i>Obj m.m.</i>	<i>Advl</i>
1	Hon	sprang	←		←		
2	Nu	vill	hon	inte	← se	dig	där.
3		att	hon	inte	vill se	dig	där.
4	vad	(?som)	hon	inte	vill se	←	här.

Jfr Josefsson (2009):

	<i>Fu</i>	<i>Tpl</i>	<i>N1</i>	<i>A1</i>	<i>V</i>	<i>N2</i>	<i>A2</i>
1	Hon	sprang	←		←		
2	Nu	vill	hon	inte	← se	dig	där.
3		att	hon	inte	vill se	dig	där.
4	vad	(?som)	hon	inte	vill se	←	här.

Utvidgat schema för svenska och andra germanska språk:

Huvudsatser:

	<i>Fu</i>	<i>Sa²</i>	<i>Tpl</i>	<i>Sa¹</i>	<i>Subj</i>	<i>V¹</i>	<i>Obj¹</i>	<i>Sa</i>	<i>Iv¹</i>	<i>V</i>	<i>Iv</i>	<i>Obj m.m.</i>	<i>Advl</i>
1	Då	bara	sa		han					←		det	igen.
2	Nu	kanske	vill		hon			inte		←	se	dig	där.
3			Kanske		hon			inte		vill	se	dig	där.
4			Bara		han			inte		ser		detta!	
5	Här		har	nog	ingen					←	bott		på länge.
6	Det		vet	inte	jag					←		←.	
7	Det		kan	inte	Kalle					←	ha	←	redan då.
8	Hon		ville					inte		←	vetat tala	med mig om detta	för än igår
9			Tog		han			då		←		foto.	
10			Tog		han		det	inte		←		←?	
11			Har		hon			inte		←	gett	dig boken	ännu?
12	Vem		har		←					←	frågat	dig?	
13	Vad		gör		du					←		←	i morgon?
En	Then	maybe			she	did	---	not		←	say	hello.	
En	She				←					said		hello.	
En	She				←	had		never		←	said	hello.	
En			Did		she			not		←	say	hello?	
En			Would		she			not		have	said	hello?	
Ty	Er		hat		←		es	nicht	gesagt	←	←	←.	
Ty			Hat		er		es	nicht	gesagt	←	←	←?	
Ty	Was		hat		er		←	nicht	gesagt	←	←	←?	

Bisatser:

	<i>Fu</i>	<i>Sa²</i>	<i>Tpl</i>	<i>Sa¹</i>	<i>Subj</i>	<i>V¹</i>	<i>Obj¹</i>	<i>Sa</i>	<i>Iv¹</i>	<i>V</i>	<i>Iv</i>	<i>Obj m.m.</i>	<i>Advl</i>
1			att	inte	Kalle					kunde	ha vetat	detta	redan då.
2			att		Kalle			inte		visste		detta	igår.
3			om	bara	någon					ville	hjälpa	mig.	
4			om		någon			bara		ville	hjälpa	mig.	
5	vem		som		←			kanske		har	gett	henne boken.	
6	vad		(?som)		hon			inte		ville	säga	←	på stationen.
7	vad			än	du					säger		←.	
8	vad				du			än		säger		←.	
9	vilket				hon			kanske		hade	velat	←.	
10			som		hon					hade	velat.		
11	där		(som)		hon					bor.			
En			that		she	has		not		←	seen	it.	
En			if		she	has		not		←	seen	it.	
En	which				she	did		not		←	see	←.	
Ty			dass		er		es	nicht	gesagt	hat	←	←.	
Ty	was				er		←	nicht	gesagt	hat	←	←.	